

УДК 343.98

В. О. Гусєва

**РОЛЬ СПЕЦІАЛЬНИХ МЕДИЧНИХ ЗНАНЬ ПРИ
РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ
ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**

На підставі аналізу наукової літератури та практики органів досудового слідства розглянуто деякі особливості використання спеціальних медичних знань при розслідуванні злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності.

Ключові слова: *спеціальні знання, судово-медична експертиза, злочини проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності.*

Постановка проблеми. Зміни в сучасному українському соціумі, його економічній, політичній, духовній сферах закономірно впливають на процес формування нових взаємовідносин між державою, її інституціями та громадянським суспільством. Це стосується й такого державного інституту як правоохоронні органи. Їх діяльність спрямована на попередження порушень правових приписів, цивілізоване розв'язання конфліктів, зміцнення правопорядку. Результативність такої діяльності на сьогодні знижена унаслідок негативних змін, що відбуваються в політичних, економічних, суспільних і правових інститутах нашої держави. Істотною ланкою в низці названих причинних факторів є злочини проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності. Зокрема, значного поширення набувають кримінальні правопорушення, передбачені ст.ст. 342, 343, 345, 347, 348, 349, 350, 352, 353 КК України, що виражаються в посяганнях на життя, здоров'я, майно працівників правоохоронних органів і членів їхніх сімей тощо. При цьому, на жаль, зростає кількість тяжких та особливо тяжких злочинів.

Для повного й максимально об'єктивного розслідування зазначеної категорії кримінальних проваджень важливе значення має вміле використання слідчими спеціальних медичних знань.

На жаль, у слідчій практиці не надається достатньої уваги ролі судово-медичних знань для з'ясування багатьох обставин при розслідуванні злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності. Можливості судового медика як фахівця недостатньо використовуються під час розслідування вказаних злочинів. Так, наприклад, під час призначення судово-медичних експертиз спостерігається неповний перелік запитань, що ставлять на вирішення судово-медичної експертизи, припускаються помилки у формулюванні запитань, як висновок - слідчий не користується в повному обсязі можливостями судово-медичних досліджень.

Успішне розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності, де має місце посягання на життя та здоров'я працівника правоохоронного органу – убивство, заподіяння тілесних ушкоджень та інших злочинів, можливе лише в разі належного використання саме судово-медичних знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У криміналістичній літературі досить повно висвітлено теоретичні основи дослідження проблеми використання спеціальних знань у працях В. П. Бахіна, В. Д. Берназа, Р. С. Белкіна, В. І. Галагана, В. О. Коновалової, І. М. Лузгіна, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, М. В. Саттевського, З. М. Соколовського, В. В. Тищенко, В. Ю. Шепітька, М. Г. Щербаковського та ін.

Проте зауважимо, що наукових досліджень, які б розкривали питання використання спеціальних медичних знань саме під час розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності немає. Тож це питання потребує додаткового висвітлення.

Формування цілей. Таким чином, потрібно на підставі аналізу наукової літератури та практики органів досудового слідства розглянути особливості використання спеціальних медичних знань при проведенні розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності.

Виклад основного матеріалу. За сучасною юридичною доктриною спеціальні знання – це знання не загальновідомі, що не мають масового поширення, якими володіє обмежене коло спеціалістів (спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування й судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок ст. 71 КПК України), тому застосування спеціальних знань у стадії досудового розслідування базується насамперед на залученні до процесу розслідування спеціаліста й експерта. Згідно зі ст. 69 КПК України, експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи та якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження й стосуються сфери її знань, тобто осіб, які володіють такими спеціальними знаннями та навичками.

Отже, при розслідуванні злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності, коли йдеться про посягання на життя та здоров'я працівників правоохоронних органів або членів їхніх сімей, слідчому обов'язково необхідно використовувати спеціальні медичні знання. Більшість учених поділяє форми використання спеціальних знань на дві групи: процесуальні й непроцесуальні. До основних процесуальних

форм використання спеціальних знань відноситься: участь спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій; проведення судових експертиз.

По-перше, залучення спеціаліста в галузі медицини під час проведення слідчих (розшукових) дій має допомогти представникові слідчих органів знайти сліди злочину (біологічного походження - кров, волосся тощо), різні предмети (петля, зброя – речові докази) та вилучити їх без ушкоджень. По – друге, ураховуючи специфіку розслідування зазначеної категорії кримінальних проваджень, по вилученим слідам призначити судові експертизи (судово-медична експертиза, медико-криміналістична експертиза тощо). Тому від правильності проведення слідчих (розшукових) дій, від повноти й грамотності поставлених питань на вирішення експерта залежить правильність його висновку, а звідси й повнота та законність розслідування кримінального провадження.

За загальним правилом визначення характеру тілесних ушкоджень одне з обов'язкових питань судово-медичної експертизи. Причому здебільшого потрібно встановити рівень тяжкості тілесних ушкоджень, що допомагає вирішити низку інших питань, які цікавлять органи досудового слідства й суду [3].

Правила судово-медичного визначення рівня тяжкості тілесних ушкоджень пропонують уніфіковані критерії для оцінки тяжкості тілесних ушкоджень. Проте правила не вичерпують усього розмаїття ушкоджень, а охоплюють лише найтипівіші, оскільки вони є загальними керівними вказівками експертам, але не можуть бути шаблоном у роботі. Експерт повинен аналізувати результати огляду місця події, ураховуючи особливості тілесних ушкоджень, властивості організму, вирішуючи питання в кожному конкретному випадку окремо. Особливо це стосується випадків, коли ступінь тілесних ушкоджень не відповідає механізму та умовам їх утворення, указаних підозрюваним, наприклад, під час слідчого експерименту.

Так, судово-медична експертиза для визначення характеру й рівня тяжкості тілесних ушкоджень складається з таких основних етапів: установлення особи; ознайомлення з обставинами провадження; вивчення медичних документів; опитування особи; огляд особи; консультації й проведення додаткових досліджень; складання експертного документа [5, с. 53-80].

Обставини кримінального провадження експерт з'ясовує з постанови про призначення експертизи чи іншого документа слідства, у якому наводяться стислі дані про обставини виникнення травми, стану постраждалого після отримання ушкодження та інші відомості. У разі потреби слідчий надає експертові інші матеріали, потрібні для надання відповідей на поставлені запитання. З іншого боку, відомості про обставини події експерт отримує з медичних документів або під час опитування [6, с. 588].

Отже, важливе значення під час розслідування зазначеної категорії кримінальних проваджень має опитування особи під час проведення судово-медичної експертизи. При цьому послідовно з'ясовуються окремі факти й деталі події, при яких були отримані ушкодження (при виконанні працівником правоохоронного органу своїх службових обов'язків, поза службою), ураховуючи те, що не слід ставити прямих навідних запитань, що

потенційно може спровокувати перебільшення наявних симптомів чи появу нових. Далі з'ясовується стан здоров'я особи одразу після травми, уточнюються його дії після травми, звернення за медичною допомогою, характер наданої медичної допомоги, чи перебувала особа на лікуванні тощо. Закінчується збір інформації з'ясуванням скарг постраждалого.

При визначенні давності тілесних ушкоджень судово-медична експертиза використовує певні закономірності в розвитку хворобливих процесів і загосенні ушкоджень у людини з урахуванням індивідуальних властивостей організму. Питання визначення рівня тяжкості тілесних ушкоджень вирішує судово-медичний експерт відповідно до вимог Закону й Правил судово-медичного визначення рівня тяжкості тілесних ушкоджень, затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України №6 від 17.01.1995. Згідно із зазначеними вище Правилами фізичні ушкодження діляться на тяжкі, середньої тяжкості й легкі. Інше трактування рівня тяжкості тілесних ушкоджень заборонено [3].

З установлених ознак тілесного ушкодження судово-медичний експерт надає мотивований висновок, у якому повинен зазначити: характер ушкодження (синець, закритий перелом тощо); давність нанесення ушкодження; механізм виникнення ушкодження, і навіть знаряддя злочину, яким могло бути заподіяно ушкодження; рівень тяжкості тілесного ушкодження.

Також важливе значення для розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності, коли відбулося посягання на життя та здоров'я працівника правоохоронного органу або члена його сім'ї, має судово-медичний огляд, що проводиться відразу після встановлення особи. Виявленню й фіксації підлягають усі ушкодження будь-якої давності й локалізації, отримані результати можуть бути використані при проведенні слідчого експерименту. Тому виявлені на тілі особи сліди боротьби (подряпини, пошкодження тощо), що суперечать показанням, даним при проведенні слідчого експерименту, і не відповідають ушкодженням на одязі, можуть бути об'єктивним підтвердженням неправдивих показань.

Помилковим є те, що слідчі на практиці не завжди при розслідуванні злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності залучають судово-медичного експерта для участі в проведенні слідчих (розшукових) дій. Так, наприклад, досить рідко залучається спеціаліст у галузі медицини до проведення слідчого експерименту. Однак зазначимо, що участь судово-медичного експерта допоможе вирішити низку питань. Зокрема, це потрібно для того, щоб судово-медичний експерт безпосередньо бачив механізм та локалізацію нанесення тілесних пошкоджень, на які вказує особа. Після чого слідчий може призначати додаткову судово-медичну експертизу або медико-криміналістичну експертизу при використанні будь-якого знаряддя злочину, зброї тощо. Указані експертизи полягають у дослідженні та реконструкції подій, що відбулися, та направленні на вирішення питань про можливість чи

неможливість формування конкретних пошкоджень у конкретній ситуації. Це є потрібним при оцінці слідчих ситуацій, які супроводжуються нанесенням тілесних ушкоджень, що доповнюються показаннями особи. Тому при проведенні судово-медичної експертизи за результатами слідчого експерименту експерт установлює: було або не було ушкодження небезпечним для життя; якщо ушкодження не підходить під ознаки тяжкого ушкодження, небезпечного для життя, то судово-медичний експерт далі встановлює, чи є наслідки у вигляді стійкої втрати працездатності; якщо встановлюється, що ушкодження не призвело до стійкої втрати працездатності, а лише спричинило тимчасовий розлад здоров'я, то судово-медичний експерт установлює тривалість розладу здоров'я; за відсутності незначної стійкої втрати працездатності чи короточасного розладу здоров'я судово-медичний експерт відносить ушкодження до легких тощо.

Висновки. Таким чином, не викликає сумнівів важливість використання під час розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності спеціальних медичних знань. Слід пам'ятати, що можливості вказаного виду спеціальних знань можуть бути використані не лише в процесі судових експертиз, а і, що важливо, під час підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій.

У перспективі потрібно створити комплекс науково-обґрунтованих криміналістичних рекомендацій, що дозволять слідчому вже на початковому етапі розслідування вміло користуватися спеціальними медичними знаннями, а надалі можуть служити основою для формування цілісної криміналістичної моделі вирішення зазначених проблем.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13 квітня 2012 року // Голос України. – 19 травня 2012 року. – № 90–91.
2. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28.
3. Правила судово-медичного визначення рівня тяжкості тілесних ушкоджень, затв. наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17.01.1995 року № 6.
4. Порядок взаємодії між органами внутрішніх справ, закладами охорони здоров'я та прокуратури України при встановленні факту смерті людини, затв. наказом МВС України, МОЗ України, Генеральної прокуратури України від 18 листопада 2012 року № 095/955/119 [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z2106-12>.
5. Лузгин И.М. Моделирование при расследовании преступлений / И.М. Лузгин. – М. : Юрид. л-ра, 1981. – 152 с.
6. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі) / М.В. Салтевський. – К. : Кондор, 2005. – 588 с.

Стаття надійшла до редколегії 02.03.2017

Гусева В. А. Роль специальных медицинских знаний при расследовании преступлений против сотрудников правоохранительных органов

На основании анализа научной литературы и практики органов досудебного следствия рассмотрены некоторые особенности использования специальных медицинских знаний при расследовании преступлений против авторитета органов государственной власти в сфере правоохранительной деятельности.

Ключевые слова: специальные знания, судебно-медицинская экспертиза, преступления против авторитета органов государственной власти в сфере правоохранительной деятельности.

Guseva V. Role of Special Medical Knowledge in Investigation of Crimes Against Law Enforcement Officers

Today investigative practice is not given enough attention to the role of forensic expertise to determine many factors when investigating crimes against the authority of public authorities in the field of law enforcement. Forensic capabilities as a specialist, not used during the investigation of these crimes. For example, when assigning forensic examinations there is a partial list of questions that ask to address forensics, mistakes in formulating questions as conclusion - the investigator does not use the full capabilities of forensic investigations.

The successful investigation of crimes against the authority of public authorities in the field of law enforcement, where there is encroachment on the life and health of a law enforcement officer - murder, causing bodily harm and other offenses, possible only in case of proper use, namely, forensic expertise. Thus, it is necessary based on the analysis of scientific literature and practice of pre-trial review features the use of special medical knowledge in the investigation of crimes against the credibility of public authorities in the field of law enforcement. So when it comes to attacks on life and health, law enforcement officials or members of their families, investigating sure to engage and collaborate with the medical examiner.

Firstly relevance of this action is that the expert during the investigation (search) actions should help the representative of investigators to find evidence of a crime (biological - blood, hair, etc.), various objects (loop weapons - evidence) and remove them without damage. In - Second, given the specificity of the investigation of this category of criminal proceedings on the remote to assign legal expertise (forensic examination, medical and forensic examination, etc.). Therefore, the accuracy of the investigation (search) action on the completeness and literacy issues raised at solving expert, it depends on the correctness of the conclusion and hence the completeness and legality of the investigation of the criminal proceedings.

Thus, there is no doubt the importance of use in investigating crimes against the authority of state authorities in law enforcement special medical knowledge. It should be remembered that the possibility given special kind of knowledge can be used not only in the process of forensic examination, but also that important during the preparation and conduct of the investigative (detective) action.

Key words: special knowledge, forensic medical examination, crimes against the authority of public authorities in the field of law enforcement.